

Kohtutõlgi staatusest Soomes

Heljo Konts

Maksu- ja Tolliameti tõlkija

Seekord tahaksin kirjutada Soome kohtutõlgist. On ju meilgi sellel alal tegutsejaid ja ilmselt on tekkinud ka probleeme. See pole kerge amet, sestap arvan, et Soome kogemus võiks ärgitada meie asjatundjaid sõna sekka ütlema. Karta on, et probleem tõuseb meilgi enam huviorbiiti seoses pagulaste teemaga. Kui mitte kohe, siis mõne aja pärast.

Soomlaste esimeste akadeemilise kraadi taotlemiseks tehtud uurimistööde kohaselt on probleemid sageli tingitud tõlgi ebaselgest asendist kohtus (Mari Tiainen 1997, Sirkku Seppälä 2000 ja Minna Palmu 2003 tööd).

Kohtu eesistuja vaatenurgast on tõlgi tööd analüüsinud Anne Sareksen,¹ keda huvitas eelkõige, kuid võrd selge on kohtutõlgi roll ning kas see mõjutab tõlkimise professionaalset sooritust. Autor valis kohtu esindajate ehk siis alamastme kohtunike vaatenurga. Intervjueeriti üheksat piisava kogemusega maa- ja linnakohtu kohtunikku. Osaliselt kattusid tulemused varasemate tööde omadega, kuid oli ka üllatusi. Intervjueeritud kohtunike arusaam heast kohtutõlgist ei erinenud oluliselt eelmistest käsitustest. Head kohtutõlki kirjeldati usaldusväärseks ja keeleoskajana ning heaks kohtutõlkeks loeti täpset, veatut, originaalile vastavat, kiiret ja tõrgeteta tõlget. Tõlgi pädevust hinnati tema soome keele taseme põhjal, juriidiliste terminite tundmist ei peetud vältimatuks, kuid siiski soovitatavaks. Arusaamist peeti terminite tundmisest tähtsamaks.

Kohtunike suhtumine kohtutõlki ja tõlkimisse kohtus paistis eriti positiivsena, mis oli üllatav varasemate uurimustega võrreldes. Näiteks varasemas, Minna Palmu uurimuses nähti tõlki masinana ja täpsustavate küsimuste esitamist võidi tõlgendada kui ebapädevuse märk. Seevastu Sarekseni uurimistöö jaoks intervjuu andnud kohtunikud nägid tõlki asjatundliku professionaalina ja tõlke kvaliteediga oldi üldjoontes rahul. Nii mõnigi intervjueeritav rõhutas, eriti probleemsetest olukordadest rääkides, et suurem osa tõlkidest on väga kogenud. Lisaks sellele mõisteti tõlgi töö eripära paremini, kui varasemad uurimused lasksid mõista. Seda oli näha ka positiivses suhtumises eelnevalt tõlgile kätteantavate materjalide puhul.

Üldjoontes ei kogenud kohtunikud, et tõlkimine kohtuistungil tekitaks suuri probleeme või raskusi. Nende arusaamade toel võiks väita, et kohtutõlgi roll on varasemaga võrreldes saanud selgemad piirjooned. Kuigi ka selle uurimuse põhjal tekitab tõlgi roll ikka veel mõneti vastakaid arvamusi. Kõige ilmsem nendest on seotud tõlgi nähtaval olemise või nähtamatusega kohtuprotsessil. Sooviti, et tõlk tegutseks võimalikult

¹ Vt Sarekseni artikkel.– Kääntäjä 2015, nr 1.

tagaplaanil, nii et teda nagu ei olekski. Teisalt jälle peeti asja selgitamist kohtuprotsessis tähtsaks funktsiooniks ja tõlgi libisemine nähtamatust rollist välja on põhjendatud.

Kui olukord nõuab, võib tõlk võtta nähtavama rolli, esitada küsimusi või katkestada kõnelejat. Kohtunikud soovivad, et selliselt toimides hoiaks tõlk neid kursis kõigega, mis kohtusaalis toimub. Mõned siiski kogesid, et pole oma töös pädevad, kui tõlk peab ise katkestama pikaks veninud kõnetulva. Tähelepanuväärne oli ka, et kohtunikud ise ei suuda alati tõlki toetada tema püüdluses püsida oma rollis ning nende endi tegevus võib sundida tõlki oma rollist väljuma. Tõlk võib näiteks sattuda olukorda, kus ta peab võtma endale seletaja rolli, kuigi tavaliselt pidasid intervjueeritavad seda halvaks.

Üldiselt võib öelda, et tõlgi roll kohtuprotsessis ei olene ainult tõlgist endast, vaid seda mõjutavad ka kohtu eesistujad ning muud tegurid ja isikud. Anne Sarekseni järgi on kohtutõlgi rolli uuritud eelkõige kriminaalprotsessis. Huvi võiks pakkuda ka kohtutõlgi roll tsiviilprotsessis või väljaspool kohtusaali, näiteks politseiülekuulamisel.

Soomlased hakkasid oma tõlkekoolitust põhjalikult reformima 2005. aastal, kui asuti siirduma kaheastmelistele koolitusprogrammidele.² Joensuu ingliskeelse tõlkimise ainekava on vist ainus, mida saab õppima asuda otse gümnaasiumist, muudele õppeprogrammidele kvalifitseeruvad üliõpilased mõne aasta pärast. Varem pakuti eri ülikoolides ühesugust koolitust väikeste kohalike eripäradega. Nüüd see enam nii ei ole.

Näiteks Tampere saavad üliõpilased üldistele tõlkeoskustele keskenduva kandidaadiperioodi järel spetsialiseeruda magistriperioodil kas ilukirjanduse, audiotõlkimisele või tõlketevõtmisele haldusasutuses.

Vaasas alustati uut kandidaadiprogrammi, kus on ühendatud riigiteadused, rootsi keel ja tõlkimine. Riigiteaduste ühendamine keelekoolitusega on uus proovikivi tõlkekoolituse sisulisele reformimisele.

Joensuu ja Helsingis on nüüd võimalik spetsialiseeruda ka tõlketehnoloogiale.

Turus tehtud uuendus on radikaalne: kogu tõlkekoolitus on sellest sügisest alates suunatud magistritasemele.

Varasem kuue-seitsme-aastane koolitus on praegustes programmides kas kolme-nelja-aastased või isegi vaid kaheaastane tihe pakett. Seega, kuna õpiaeg on lühenenud, on koolituse n-ö viimistluse surve kahtlemata siirdumas töandjale ja tööle ametikohal.

Mida soomlased oma uurimistööga saavutada tahavad?

² Vt **Kaisa Koskineni** artikkel. – Kääntäjä 2015, nr 1.

Euroopa liidu direktiivi nr 2010/64/EL ehk nn tõlkedirektiivi eesmärk on parandada nende kuritegudes kahtlustatavate ja süüdistatute, kes ei oska ega räägi menetluses kasutatavat keelt, seisundit kriminaalõiguslikes menetlustes. Direktiiviga määratakse suulise ja kirjaliku õigustõlke vähimad nõudmised, mida kohaldatakse kriminaalmenetlustes kogu Euroopa Liidu territooriumil. Direktiiv kohustab liikmesriike alustama toiminguid õigustõlke taseme tagamiseks. Lisaks kohustab see liikmesriike pidama kohtutõlkide registrit.

Soome annab kohtutõlgile eristaatuse, nagu see mitmes Euroopa riigis juba on.

Näiteks on Tampere täiskasvanukoolituskeskus hakanud esimesena andma eelkoolitust kutseoskuseksami sooritamiseks.³ On käivitatud projekt, mille on heaks kiitnud viisteist kogenud kohtutõlki. Avahanke keeled on eesti, vene, araabia ja soome keel. Kohtutõlgi kutseoskuseksami alused jõustusid 01.08.2013. Eksami ellukutsumine oli vastus eespool nimetatud direktiivile.

Kohtutõlkide registri sisseseadmise kohta ei ole veel otsust tehtud. Registri pidamise eest hakkab vastutama haridusamet. Lõplikult ei ole otsustatud ka kõigi registrisse kandmise kriteeriumide üle. Selge on vaid, et need, kes kutseoskuseksami on sooritanud, pääsevad registrisse Selle eksami sooritamine annab piisava tõestuse tõlkija kvalifikatsiooni kohta, mistõttu seda nimetatakse ka tõestuseksamiks Tõestuseksamile tulekul ei seata tingimuseks osalemist eelkoolitusel. Teisisõnu, igaüks, kes täidab eksaminõuded, võib põhimõtteliselt eksamile tulla. Tavaliselt sooritatakse eksam siiski teatud ettevalmistava koolituse järel. Eksami sooritaja peab näitama tõlgi töökeskkonna piisavat tundmist ja töökeelte põhjalikku valdamist. Eksam loetakse läbituks pärast kõigi kohustuslike eksamiosade aktsepteeritaval sooritamisel. See tähendab, et tuleb tunda kohtutõlgi töökeskkonda, vallata töökeeli ja pidada kinni kohtus tõlkimise tavadest. Tõestuseksami sooritamine annab õiguse tegutseda nende töökeeltega, milles eksam on sooritatud. Tõlgitavaks keeleks võib olla ka soome viipekeel. Teiseks töökeeleks peab olema soome või rootsi keel. Kui isik on sooritanud kohtutõlgi kutseoskuseksami ühe keelepaariga ja tahab teha eksami ka teise keelepaariga, tuleb tal hiljem tõestada vaid töökeelte valdamist ja kohtus tõlkimise oskust. Eksami lähtealused on veebiaadressil: http://www.oph.fi/download/149846_Oikeustulkin_erikoisammattitutkinto_14_011_2013.pdf.

Tõestuseksam sooritatakse imiteerimissituatsioonis samal viisil nagu kontakttõlgi kutseeksami tõestamiseks.

Avaprojekt käivitus jaanuaris 2015 ja lõpeb juunis 2016. Eksaminandid kogunevad kord kahe nädala tagant kuulama asjatundjate loenguid ja tegema keelerühmade kaupa pikemaajalist tööd terminitega. Lektoriteks on muu hulgas kohtusüsteemi esindajad, advokaadid ja politseinikud, kes võtavad läbi põhialustesse kuuluvad ained.

³ Vt **Tuija Kokko** artikkel. – Käantäjä nr 2, 2015.

Õppepäevade vahelises kaugõppetsükli kirjutatakse esseesid, kogutakse termineid, tehakse välitööd (tööd ametikohal) või tõlgitakse ja kogutakse tagasisidet kliendilt.

Töötegemine toimub õppeasutuse elektroonses keskkonnas. Seal sündiv arutelu on kohati üsna elav ja inspireeriv. Seda tõendavad nii eksami sooritajate kui ka koolitajate antavad vihjed ja lingid kohtus tõlkimisega kaasnevatest seadusemuudatustest ja terminite andmebaasidest kuni raadiosaadete ja kinofilmideni välja. Ainevaldkond on kütkestavalt mitmekesine ja seda on väga palju.

Tõestuseksamisse kuulub ka map'i koostamine: eksami sooritaja kogub oma oskuse kinnitamiseks kõik võimalikud materjalid, mis talle õppimisest ja tööelust on kogunenud. Autor soovib kõigil eksaminandidel uuendada aktiivselt oma CV-d ja koguda kokku kõik võimalikud osalemistunnistused teemaga seotud koolitustest ja kursustest.

Soomes puudub seni veel kohtutõlgi pädevuse koolitus. Praegu otsitakse rahastust spetsiaalsele kohtus tõlkimise koolitusele. Rahastust taotletakse Euroopa Liidu sotsiaalfondist ja haridusministeeriumist. Selleks on loodud üleriigiline kohtutõlke konsortsium, kus töötati välja üleriigiline koostöömudel. Konsortsiumis on esindatud Helsingi ülikool, Tampere ülikool, Diakonia-kutsekõrgkool, Humanistlik kutsekõrgkool ja Tampere täiskasvanukoolituskeskus. Kui kõik läheb plaani kohaselt, võib esimene koolitus alata 2016.aasta algul.

Ehk on meilgi siit midagi kõrva taha panna ja hakata aegsasti valmistuma pagulaste teemaga tegelemiseks ka selle poole pealt.